

УДК 339.543.624:061.1ЄС

JEL X76

DOI 10.32782/2786-765X/2024-4-33

Хомутенко Л.І.

кандидат економічних наук, доцент,

Сумський державний університет

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9443-4330>**Дужа Т.Б.**

здобувачка вищої освіти,

Сумський державний університет

ФУНКЦІОНУВАННЯ ЗОНИ ВІЛЬНОЇ ТОРГІВЛІ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄС: РЕЗУЛЬТАТИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

У статті розглядається вплив зони вільної торгівлі між Україною та Європейським Союзом на економіку України. Автор статті зазначає, що зона вільної торгівлі сприяла зростанню обсягів торгівлі між Україною та ЄС, а також диверсифікації торговельних відносин. Однак, існують і деякі виклики, які необхідно подолати для ефективного функціонування зони вільної торгівлі, зокрема, адаптація українського законодавства до норм ЄС, підвищення якості української продукції та диверсифікація структури українського експорту. Наведено характерні особливості та переваги такого виду співпраці. Проаналізовано процеси, які відбуваються в Україні у відповідній сфері після створення ЗВТ Україна – ЄС. Ця стаття надає читачам глибокий уявлення про ефективність та важливість зони вільної торгівлі між Україною та ЄС, враховуючи існуючі досягнення та перспективи подальшого розвитку цього економічного партнерства.

Ключові слова: Асоціація України з ЄС, європейський союз, євроінтеграція, експорт, зона вільної торгівлі, імпорт, інвестиційний клімат, міжнародна економічна інтеграція, торгово-економічні відносини.

Постановка проблеми. Україна має вигідне географічне положення, оскільки розташована на перетині Європи та Азії. Це робить її важливим торговельним партнером для ЄС, який є найбільшим економічним блоком у Європі. У 2022 році обсяг торгівлі між Україною та ЄС зріс до 55,4 мільярда євро, що становить близько 40% від загального обсягу торгівлі України. Це свідчить про важливість торговельних відносин між двома країнами.

Зони вільної торгівлі є важливим інструментом економічної інтеграції між країнами. Вони передбачають скасування мит та інших торговельних бар'єрів між країнами-членами. Це сприяє зростанню торгівлі та інвестицій, а також зменшує ціни на товари та послуги, покращує якість товарів та послуг і підтримує сталий розвиток. У контексті економічного відновлення та стратегій виходу з кризи аналіз зон вільної торгівлі набуває ще більшої ваги. Це пов'язано з тим, що зони вільної торгівлі можуть сприяти зростанню торгівлі та інвестицій, що є необхідними для економічного розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Учені І. Яковюк, І. Матюшенко, К. Шиманська, В. Бондарчук, К. Брензович, В. Машкара-Чокнадій та Г. Артамонова вивчали вплив зони вільної торгівлі між Україною та ЄС на розвиток торговельних відносин між

двома країнами. І. Яковюк [1] зосередився на вивченні результатів від зниження або скасування мит, і як це вплинуло на зростання торгівлі. Він виявив, що скасування мит призвело до значного зростання торгівлі між Україною та ЄС.

І. Матюшенко [2] вивчала спрощення процедур митного оформлення та усунення технічних бар'єрів у торгівлі. Вона виявила, що ці зміни також сприяли зростанню торгівлі між двома країнами. Однак вона також зазначила, що адаптація регуляторного середовища в Україні до стандартів ЄС відбувається повільно. К. Шиманська та В. Бондарчук [3] використовували моделювання для визначення наслідків Угоди про зону вільної торгівлі між Україною та ЄС на торговельне сальдо з країнами-членами ЄС. Вони виявили, що ця Угода не мала суттєвого значення для імпорту товарів та послуг з ЄС до України, у той же час для експорту це було вкрай корисними змінами.

К. Брензович та В. Машкара-Чокнадій [4] розглянули зміну напрямку зовнішньої торгівлі України після підписання Україною Угоди про Поглиблену та всеохоплюючу зону вільної торгівлі з Європейським Союзом. Вони виявили, що Україна стала більш орієнтованою на ЄС у своїй зовнішній торгівлі. І. Степанова [5] також провела схоже дослідження. Вона виявила, що Україна стала

більш інтегрованою в глобальну економіку, і що ЄС є одним із основних її торговельних партнерів. Г. Артамонова [6] проаналізувала структуру експорту та імпорту товарів між Україною та ЄС. Вона виявила, що в структурі експорту України до ЄС переважає сировина, а в структурі імпорту – готові вироби. Це означає, що Україна має значний торговельний дисбаланс з ЄС.

Мета статті – оцінити ефективність взаємовідносин України та ЄС у зоні вільної торгівлі, а також проаналізувати досягнення та виклики, що виникають у процесі її функціонування.

Наукові методи. Для цього дослідження було використано загальнонаукові методи, такі як теоретичне узагальнення, класифікація, економіко-статистичний аналіз, аналітичний метод, структурно-логічний метод та прогнозування.

Теоретичне узагальнення дозволило ознайомитися з теоретичними основами функціонування зон вільної торгівлі та етапами розвитку міжнародного співробітництва. Класифікація дозволила автору дослідження систематизувати інформацію про зони вільної торгівлі за різними ознаками, наприклад, за географічним положенням, рівнем інтеграції, рівнем захисту вітчизняних виробників.

Економіко-статистичний аналіз дозволив проаналізувати динаміку торгівлі товарами та послугами України та країн ЄС. За допомогою аналітичного методу було досліджено результати та визначені проблемні аспекти співробітництва України та ЄС.

Структурно-логічний метод дозволив розглянути особливості економічної співпраці України з ЄС в період російсько-української війни. За допомогою монографічного методу було вивчено нормативно-правові документи, які регулюють відносини між Україною та ЄС.

Викладення основного матеріалу дослідження. Зміни в технологіях, які відбувалися в ході індустріальних революцій, призвели до того, що країни почали спеціалізуватися у виробництві певних товарів. Це було пов'язано з тим, що в одних країнах були більш сприятливі умови для виробництва одних товарів, а в інших – інших [7]. Так, наприклад, країни з теплим кліматом мають переваги у виробництві сільськогосподарської продукції, а країни з розвинутою промисловістю – у виробництві промислових товарів. В основі міжнародної економічної інтеграції лежить теорія відносної переваги, яку сформулював Давид Рікардо [8]. Ця теорія стверджує, що країни повинні спеціалізуватися у виробництві тих товарів, в яких

вони мають порівняльну перевагу, а потім торгувати ними, щоб отримати найбільшу вигоди. Це сприяє ефективнішому використанню ресурсів та зростанню економік. Спеціалізація країн на виробництві певних товарів сприяла зростанню обсягів міжнародної торгівлі. Країни, які мають порівняльну перевагу у виробництві певних товарів, можуть експортувати їх іншим країнам, які не мають такої переваги. Це дозволяє їм отримувати додаткові ресурси, які можна використовувати для розвитку власної економіки.

Торгові угоди – це важливий інструмент, який сприяє міжнародній економічній інтеграції. Вони дозволяють країнам встановлювати між собою більш сприятливі умови для торгівлі. Наприклад, торгові угоди можуть передбачати зниження або скасування мит, а також інших обмежень. Це дозволяє країні отримувати доступ до більш дешевих товарів і послуг з інших країн, а також збільшувати обсяги власного експорту. Торгові угоди можуть бути різними за рівнем інтеграції. Зона вільної торгівлі – це найпростіший тип торгової угоди. В рамках зони вільної торгівлі між країнами скасовуються мита, а також інші обмеження на торгівлю товарами і послугами.

Згідно із визначенням С. Мочерного [9], «зоною вільної торгівлі є форма міждержавних економічних відносин, за якої група країн скасовує взаємні торговельні обмеження (передусім мита) і встановлює єдиний митний кордон щодо третіх країн». Також зоною вільної торгівлі часто називають саму угоду між двома, або більше країнами, що спрямована на скасування різних тарифних та нетарифних обмежень під час торгівлі, при чому що такі умови не стосуються цих преференцій для торгівлі з третіми країнами [10].

Відсутність тарифних обмежень дає можливість в переорієнтацію виробників та торгових посередників на торгівлю саме між країнами з якими узгоджено функціонування зони вільної торгівлі, це також стосується торгівлі. Частиною функціонування такої зони торгівлі може бути вирівнювання торговельних бар'єрів, а саме зменшення кількості квот, зняття обмеження на імпорتنі кількості, також узгодження, або спрощення стандартів якості та певних технічних норма при експорті товарів.

Існує кілька класифікацій зон вільної торгівлі. Одна з найпоширеніших класифікацій, яку запропонував Д. Сальваторе [11], ґрунтується на таких ознаках:

– кількість учасників: двосторонні (між двома країнами) та багатосторонні (між більш ніж двома країнами).

– географічний охоплення: внутрішньорегіональні (в межах одного регіону) та міжрегіональні (між регіонами).

– рівень економічного розвитку: між розвиненими країнами та між розвиненими країнами та країнами, що розвиваються.

– охоплені сектори та види діяльності: комплексні (охоплюють торгівлю товарами, послугами, права інтелектуальної власності тощо) та обмежені (охоплюють лише певні сектори).

Крім того, зони вільної торгівлі іноді класифікують за такими ознаками:

– спеціалізація: функціонування спрямоване на певний вид товарів або послуг.

– обсяг торгівлі: ширококомштанні (максимально широкий спектр товарів та послуг) та спеціалізовані (спрямовані на обмін конкретними видами товарів чи послуг).

Після проголошення незалежності України, всі країни ЄС визнали незалежність нашої держави, та її суверенітет. Потім у 1994 році було підписано Угоду про партнерство і співробітництво з ЄС [12], що стало першим кроком до економічної та політико-правової інтеграції. Згідно з даною Угодою Україна та ЄС домовилися співпрацювати у таких сферах, як розвиток політичного діалогу між сторонами, сприяння торгівлі та інвестиційним потокам, поступове створення зони вільної торгівлі, співробітництво у галузях енергетики, транспорту, захисту довкілля. У той же час важливу частину угоди займали підтримка зусиль України щодо консолідації своєї демократії та ринкової економіки, а як результат також передбачалась фінансова та технічна допомога ЄС для адаптації економіки України до європейських стандартів.

Згідно з цією Угодою почалось впровадження програми TACIS (Технічна допомога Співдружності Незалежних Держав), і її основною метою було надання технічної допомоги країнам, які були колись у складі СРСР, включаючи Україну, у проведенні ринкових реформ. З 1991 до 2006 року в рамках програми TACIS було профінансовано понад 500 проектів в Україні на загальну суму майже 440 млн євро [13].

Після Помаранчевої революції, було зрозуміло, що Україна рухається до Європейського Союзу. План дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України, або План дій Україна – ЄС, був схвалений 21 лютого 2005 року на 8-му саміті Україна-ЄС [14]. Основою його метою було визначено підготовку до скасування візових вимог для громадян України під час короткострокових поїздок до країн ЄС. А сам План дій

містив комплекс вимог до гармонізації стандартів України з нормами ЄС, як в результаті виконання мали стати передумовами для подальшої євроінтеграції.

У листопаді 2013 року уряд Азарова припинив підготовку до підписання Угоди про асоціацію між Україною та Євросоюзом, і це призвело до масових акцій протестів в Україні, які в подальшому переросли в Євромайдан, а пізніше вже ці події отримали назву Революції Гідності. І як результат, це стало основою для подальшого розвитку євроінтеграції України, і передумовою для підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС в 2014 році. Угода про асоціацію з ЄС [15] передбачала глибоку та широку інтеграцію між областями, такими як політика, економіка, безпека і культура. Також в цьому році стартувала Зона вільної торгівлі між Україною та ЄС.

У 2020 році Україна розпочала введення повноцінної дії Угоди про асоціацію, що передбачало глибоке інтегроване партнерство в ряді сфер. Це охоплювало питання зовнішньої політики, енергетики, транспорту, підприємництва та інших. Пандемія COVID-19 також вплинула на розвиток ситуації. Україна та ЄС співпрацювали в рамках боротьби з пандемією, включаючи постачання вакцин та фінансову допомогу.

У 2022 році відбулось повномасштабне вторгнення РФ в Україну. Звісно це вплинуло на євроінтеграцію України. І у тому році ЄС надав Україні статус кандидата на вступ [16], що є важливим кроком на шляху членства в ЄС. Слід зазначити, що у 2021–2022 роках Україна отримала від ЄС макрофінансову допомогу на загальну суму 5 млрд євро [17] для подолання наслідків війни та пандемії.

М. Майніна у своїй статті [18] зазначає, що для успішної імплементації Угоди про асоціацію України з ЄС величезні зусилля мають зробити саме українські державні інститути, а також бізнес у синергії з громадянським суспільством. Адже ця угода відкриває безліч можливостей для розвитку, але в той же час і має багато підводних каменів, у вигляді загроз пов'язаних із втручанням у внутрішню політику держави, а будь-яка помилка може коштувати Україні потенційного членства в ЄС, особливо в державі з високим рівнем корупції та відсутності прозорості в функціонуванні як малих так і великих приватних компаній.

Ключовою перевагою повної та всеосяжної зони вільної торгівлі є можливість доступу українських компаній до ринку ЄС з 500 мільйонами споживачів. З іншого боку,

європейський бізнес також отримує більші можливості працювати в Україні. Звісно, лібералізація торгівлі має стимулювати конкуренцію та підвищити якість продукції відповідно до європейських стандартів. Водночас впровадження в дію зони вільної торгівлі вимагає адаптації українського законодавства до норм ЄС.

Безперечно після підписання Угоди про асоціацію та створення Зони вільної торгівлі, взаємні торговельні обороти та економічна співпраця значно зросли, але давайте проаналізуємо це все за допомогою статистичних даних.

Почнемо із загального аналізу торговельних показників України в останні роки. Згідно із даними Світового банку [19] у 2021 році, а саме останньому році перед повномасштабним вторгненням РФ, загальний експорт з України становив 65,87 млрд доларів США, а загальний імпорт становив 69,96 млрд доларів США, що призвело до від'ємного торговельного балансу в розмірі -4,09 млрд доларів США. Якщо розділити показники торгівлі послугами та товарами, то експорт послуг з України становить 18,39 млрд доларів США, а імпорт послуг – 14,42 млрд доларів США. Також слід зазначити, що експорт товарів і послуг України у відсотках від ВВП становить 40,69%, а імпорт товарів і послуг у відсотках від ВВП становить 42,01%.

Також Світовий банк надає статистику топ країн-партнерів України по торгівлі в 2021 році [20]. Станом на 2023 рік, такий розподіл є максимально незрозумілим, та викликає безліч роздумів щодо узгодження такої торговельної діяльності. Нижче наведено п'ять найбільших країн, до яких Україна експортувала у 2021 році, а також відсоток загального експорту, який був спрямований до цих країн (рис. 1).

Серед експортованих товарів переважає товари агропромисловості, а також металургії, а саме кукурудза на суму 5 837 294,34 млн. доларів США, соняшникова та сафлорова олії та їхні фракції на суму 5 585 882,14 млн. доларів США, спельта, м'яка пшениця та меслін (суміш жита та пшениці) на суму 4 712 844,07 млн доларів США, неагломерована залізна руда на суму 3 852 971,91 млн доларів США, та агломерована залізних руда і концентрати на суму 2 957 672,50 млн. доларів США.

Серед імпортних товарів переважали нафта (крім сирової) вартістю 5 444 044,87 млн. доларів США, природний газ на суму 2 028 458,73 млн. доларів США, кам'яне вугілля на суму 1 984 701,86 млн. доларів США,

автомобілі суму 1 507 029,68 млн. доларів США і лікарські засоби на суму 1 500 208,54 млн. доларів США.

У 2021 році Україна імпортувала товару з Китаю на 10 638 млн. доларів США (15,21%), з Німеччини на суму 6 068 млн. доларів США (8,67%), з РФ на 5850 млн. доларів США (8,36%), з Польщі на суму 4,895 млн. доларів США (7,00%) та з Білорусі на суму 4 707 млн. доларів США (6,73%). Самі ці країни входять в топ-5 країн, з яких Україна імпортує товар для власного споживання населення. Із країн Європейського Союзу в цьому списку, лише дві країни, але в цілому торгівля між Україною та ЄС була розвинена на значному рівні, і це ми детально дослідимо нижче.

Безперечно після підписання Угоди про асоціацію та запровадження зони вільної торгівлі в 2014 році торгівля товарами між Україною та ЄС суттєво зросла. А Україна та ЄС почали взаємодіяти у різних секторах, таких як сільське господарство, промисловість, енергетика, технології та послуги. У той же час збільшились обсяги експорту та імпорту у різні галузі, сприяю диверсифікації торговельних стосунків. Тому нижче детально розглянемо особливості торговельних відносин між Україною та країнами ЄС. У 2016 р. Європейський Союз був одним із основних торговельних партнерів України, адже 39,4% від загального обсягу торгівлі товарами та послугами 39,4%. У той же час продовжувалось падіння обсягів експорту України до країн світу, а саме на 1 837,5 млн. доларів США (близько 4%). А в свою чергу, обсяги експорту

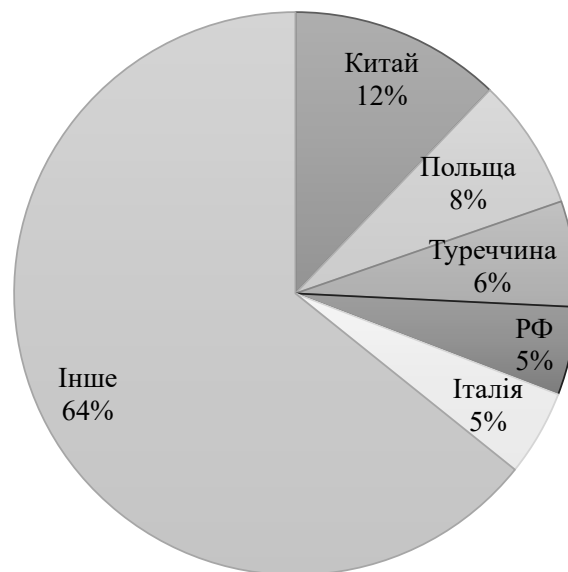

Рис. 1. П'ять найбільших країн, до яких Україна експортувала товари у 2021 році, а також відсоток загального експорту до країни [20]

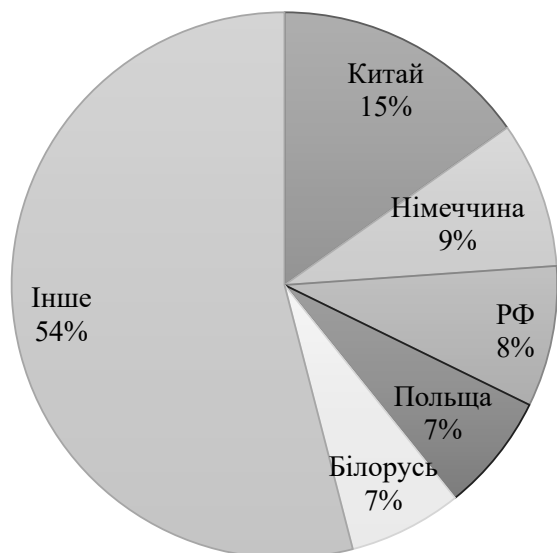

Рис. 2. П'ять найбільших країн, з яких Україна імпортувала товари у 2021 році, а також відсоток загального експорту до країни [20]

до ЄС збільшилися на 2,9% також, відбулося збільшення обсягів імпорту з ЄС на 7,7% [21].

Серед основних торговельних партнерів можна виділити Німеччину (18,2%), Польщу (14,6%), Італію (9,7%), Францію (6,2%), Великобританію (5,7%), Угорщину (5,6%) та Нідерланди (5,0%). Також спостерігалось активне зростання обсягів торгівлі товарами між Україною та Європейським Союзом, що виражається у збільшенні на 8,1% або 2 290,4 млн. доларів США.

Також у 2016 році у сфері торгівлі послугами відзначається невелике зменшення, де обсяги зменшилися на 6,9% або 390,5 млн. доларів США, складаючи загальний обсяг 5 287,5 млн. доларів США. У двосторонній торгівлі між Україною та ЄС зафіксовано позитивне сальдо, яке зросло порівняно з попереднім роком на 436,4 млн. доларів США, до величини 614,2 млн. доларів США.

Уже у 2017 році обсяги експорту до ЄС збільшилися на 26,7% (або на 4 221,5 млн. доларів США) та склалися в обсязі 20 049,0 млн. доларів США. Питома вага експорту товарів та послуг до країн ЄС збільшилася на 3,2% та склала 38,3% від загального обсягу експорту товарів та послуг України. Також, відбулося збільшення обсягів імпорту з ЄС у грошовому вимірі (на 19,1% або на 3 738,3 млн. доларів США) [22]. У двосторонній торгівлі між Україною та ЄС у 2017 р. сальдо склалося негативним (-3 248,1 млн. доларів США) та зменшилося у порівнянні з 2016 р. на 483,2 млн. доларів США. А до основних

торговельних партнерів додалось Сполучене Королівство.

У 2018 році Україна продовжила зміцнювати торговельні зв'язки з Європейським Союзом. Питома вага торгівлі товарами та послугами з ЄС у загальному обсязі торгівлі України склала 41,1%. Експорт товарів та послуг з України до ЄС у 2018 році зріс на 14,3%, до 23,0 млрд доларів США. Питома вага експорту до ЄС у загальному експорті України склала 40,3%. Імпорт товарів та послуг з ЄС до України у 2018 році зріс на 12,7%, до 26,3 млрд доларів США. Питома вага імпорту з ЄС у загальному імпорті України склала 41,8%.

Також у 2018 році між Україною та Європейським Союзом (ЄС) відбулося значне зростання торгівлі послугами. Обсяг торгівлі зріс на 17,0%, до 7,0 млрд доларів США. Цей показник становив 39,7% від загального обсягу торгівлі послугами України. Імпорт послуг з ЄС до України зріс на 22,6%, до 3,1 млрд доларів США. Питома вага імпорту послуг з ЄС у загальному імпорті послуг в Україну зросла на 1,7%, до 53,5%.

У останні роки перед повномасштабним вторгненням Європейський Союз є головним торговельним партнером України. За результатами 2019 року питома вага торгівлі товарами та послугами з ЄС склала 40,1% від загального обсягу торгівлі України (за результатами 2018 року – 41,1%).

Уже за результатами 2020 року частка торгівлі з ЄС зростає до 40,7% (у 2019 р. – 40,1%). За даними Держстату України [23], але у світі в той час панує пандемія коронавірусу, яка призводить до постійних локдаунів. Відповідно у світі загалом зменшилися обсяги торгівлі через зменшення рівня споживання, закриті кордони між державами та постійне закриття фабрик, заводів і тд. Тому відповідно, обсяг торгівлі товарами і послугами з ЄС знизився на 9% у порівнянні з 2019 роком та становив 48,1 млрд доларів США.

В останній «передвоєнний» рік (2021 рік) обсяг торгівлі товарами між Україною та ЄС склав 62,5 млрд доларів США, що на 35% більше, ніж у 2021 році. При цьому експорт з України до ЄС збільшився на 30,3%, до 29,1 млрд доларів США, а імпорт з ЄС – на 40,1%, до 33,4 млрд доларів США [24].

У 2022 році торгівля між Україною та ЄС значно постраждала через повномасштабне вторгнення Росії в Україну. Однак, незважаючи на війну, торгівля тривала. За даними Державної служби статистики України, експорт товарів з України до країн ЄС у 2022 році

склав 13,5 млрд доларів США, що на 30,5% менше порівняно з аналогічним періодом 2021 року [25]. Найбільше експортувалася продукція агропромислового комплексу - зернові культури, олія тощо.

Імпорт товарів з країн ЄС до України у 2022 році дорівнював 10,6 млрд доларів США, що на 30,7% менше за аналогічний період 2021 року. Найбільше імпортувалися машини, устаткування, транспортні засоби.

Падіння обсягів торгівлі пов'язане як із логістичними труднощами через війну, так і загальним економічним спадом в Україні. Проте ЄС залишається найбільшим торговельним партнером України.

Завдяки лібералізації торгівлі та поступовому наближенню українського законодавства до європейських норм і стандартів, ЄС став провідним інвестором в економіку України. Станом на 2022 рік на ЄС припадає близько 70% прямих іноземних інвестицій в Україну [26].

Через бойові дії та блокування морських портів з початку війни експорт товарів з України до ЄС скоротився на 30,5% у порівнянні з аналогічним періодом минулого року [27]. Варто також зазначити, що вплив російсько-української війни на світову економіку був негативним, і призвів до сповільнення виходу з рецесії, спричиненої пандемією коронавірусу з 2020 року. В Європі відзначилося раптове зростання цін на енергоносії та відмова від протидії кліматичним змінам.

Внаслідок війни не лише змінився напрямок торгівлі в ЄС, а й відбулись значущі перетворення у ролях країн-членів Європейського Союзу як торговельних партнерів України. Особливо помітною стала зростаюча важливість країн, що безпосередньо сусідять з Україною. В експорті Польщі, яка раніше вже виступала найбільшим імпортером української продукції в ЄС, відбулося збільшення частки з 20% до 24%. За одинадцять місяців 2022 року вартість експорту в Польщу склала 6,2 млрд доларів США, що перевищує показники 2021 року на третину [28]. Таким чином, Польща стала ключовим напрямком українського експорту, випередивши Китай, який протягом декількох останніх років займав лідерську позицію.

Але основним та визначним змінами в структурі експорту стало значуще зростання ролі Румунії. Це, ймовірно, пов'язано з блокуванням чорноморських портів та перенаправленням торговельних потоків через порт Констанца. У період з січня по листопад 2022 року експорт в Румунію збільшився на 155%, роблячи її другим за значенням

партнером України як у світі, так і в ЄС. Наприклад, експорт сільськогосподарської продукції до Польщі та Румунії зріс на 155% та 85% відповідно [28].

У той же час імпорتنі тенденції також зазнали змін, хоча в меншій мірі. Польща тепер лідирує серед постачальників товарів в Україну, збільшивши свою частку з 17% у 2021 році до 20% протягом одинадцяти місяців 2022 року, при цьому вартість імпорту зростає на 12%. Німеччина, колишній лідер, зараз посідає друге місце, а імпорт з неї зменшився на 24%. Болгарія та Румунія відзначаються вражаючими зростаннями імпорту на 286% та 81% відповідно, піднімаючись на третє та шосте місця серед країн-постачальників.

Україна також робить конкретні кроки у напрямку покращення інвестиційного клімату. Незважаючи на складні умови воєнного стану, у 2022 році було прийнято низку важливих законів, спрямованих на дерегуляцію економіки та поліпшення бізнес-клімату. Зокрема, було спрощено процедури отримання документів дозвільного характеру, скорочено кількість органів державного нагляду (контролю), скасовано низку застарілих регуляторних актів радянських часів [29] (Закону України "Про стимулювання інвестиційної діяльності в умовах воєнного стану" від 17.05.2022 р. № 2229-IX [30]).

Висновки. По-перше, варто відзначити значне зростання товарообігу між Україною та ЄС після запровадження поглибленої зони вільної торгівлі. Якщо у 2013 році експорт товарів та послуг до ЄС становив менш ніж 14 млрд євро, то вже у 2021 році він сягнув понад 42 млрд євро, тобто зріс більш ніж втричі [31]. ЄС перетворився на найбільшого торговельного партнера України, на якого припадає 41% зовнішньої торгівлі.

Завдяки зоні вільної торгівлі між Україною та ЄС українські компанії отримали можливість експортувати свою продукцію в ЄС на пільгових умовах без митних зборів та обмежень. А українські споживачі отримали доступ до якісних європейських товарів за конкурентними цінами.

По-друге, за роки дії Угоди про асоціацію відбулась низка реформ в Україні, спрямованих на адаптацію законодавства до норм ЄС. Були прийняті сотні нових законів та підзаконних актів в різних сферах – митниця, податки, банківське регулювання, технічні стандарти, якість та безпека харчових продуктів тощо. Ці реформи сприяють наближенню України до європейських стандартів ведення бізнесу та захисту прав споживачів.

Поряд із перевагами обговорено потенційні виклики, зокрема, загрози, пов'язані з корупцією та можливим втручанням у внутрішню політику держави. Також висвітлено важливість зусиль державних інститутів, бізнесу та громадянського суспільства для успішної імплементації та подальшої інтеграції.

І якщо працювати на перспективу, то варто забезпечити верховенство права та боротьбу з корупцією, впровадити прозорі та справедливі правила гри для бізнесу також створити сприятливі умови для розвитку інфраструктури. Державна допомога може бути ефективним інструментом для покращення інвестиційного клімату, але її потрібно надавати

в прозорий та ефективний спосіб. Успішне подолання ризиків для інвестиційного клімату в Україні є ключовим фактором для подальшого розвитку економічного партнерства між Україною та ЄС.

Членство в ЄС може зміцнити безпеку та стабільність України з кількох причин. По-перше, ЄС є потужним військовим союзом, який може забезпечити захист України від зовнішніх загроз. У ЄС є власні збройні сили, які можуть бути задіяні для захисту України в разі нападу. Крім того, ЄС має тісні відносини з НАТО, членом якого є більшість країн ЄС. Це означає, що членство в ЄС може також сприяти швидшому членству України в НАТО.

Бібліографічний список

1. Яковюк І.В. Україна – ЄС: реалізація можливостей зони вільної торгівлі. *Стратегічні пріоритети*. 2018. № 1.
2. Матюшенко І.Ю. Проблеми імплементації Угоди про ЗВТ між Україною та ЄС. *Економіка і прогнозування*. 2018. № 1.
3. Шиманська К.В., Бондарчук В.В. Ефект Угоди про зону вільної торгівлі між Україною та ЄС на вітчизняний імпорту та експорт. *Економіка, управління та адміністрування*. № (2/96). С. 25–30. DOI: [https://doi.org/10.26642/ema-2021-2\(96\)-25-3](https://doi.org/10.26642/ema-2021-2(96)-25-3) (дата звернення: 30.11.2023).
4. Брензович К.С., Машкара-Чокнадій В.В. Динаміка розвитку зовнішньої торгівлі між Україною та ЄС в рамках дії зони вільної торгівлі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство»*. 2020. С. 14–18.
5. Степанова І. Функціонування зони вільної торгівлі між Україною та ЄС як результат активізації інтеграційних процесів. *Агросвіт*. 2016. № 1-2. URL: http://www.agrosvit.info/pdf/1-2_2016/9.pdf (дата звернення: 30.11.2023).
6. Артамонова Г. Зовнішня торгівля України з ЄС: можливості та виклики. *Журнал Європейської Економіки*. 2019. Том 18. № 3. URL: <http://jeej.wunu.edu.ua/index.php/ukjee/article/view/1398> (дата звернення: 30.11.2023).
7. Юхименко П., Леоненко П. Міжнародна економічна інтеграція: навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури. 2014.
8. Ricardo D. On the Principles of Political Economy and Taxation. London: John Murray. 1817.
9. Мочерний С. Економічна енциклопедія: У трьох томах. 2019. Т. 2. URL: <https://subject.com.ua/economic/enc/4600.html> (дата звернення: 30.11.2023).
10. Козак Ю., Лук'яненко Д., Макогон Ю. Міжнародна економіка: підручник. Макогон. Київ : ЦУЛ. 2019.
11. Salvatore D. International Economics: Trade and Finance (11th edition). Hoboken, NJ: Wiley & Sons, 2015.
12. Угода про партнерство і співробітництво між Україною і ЄС 1994. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_012#Text (дата звернення: 30.11.2023).
13. Україна та програми технічної допомоги ЄС. Представництво ЄС в Україні. URL: <https://europa.eu/aracity4dev/twinning-taiech-and-sigma/wiki/ukraine-and-eu-technical-assistance> (дата звернення: 30.11.2023).
14. План Дій «Україна – Європейський Союз». Європейська політика сусідства. 2005. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_693#Text (дата звернення: 30.11.2023).
15. Угода про асоціацію. Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/yevropejska-integraciya/ugoda-pro-asociaciyu> (дата звернення: 30.11.2023).
16. Про Звернення Верховної Ради України до держав – членів Європейського Союзу та інституцій Європейського Союзу щодо підтримки надання Україні статусу країни - кандидата на вступ до ЄС : Постанова Верхов. Ради України від 19.06.2022 р. № 2298-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2298-20#Text> (дата звернення: 30.11.2023).
17. Україна отримала статус кандидата на членство в ЄС. Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/ukrayina-otrimala-status-kandidata-na-chlenstvo-v-yes> (дата звернення: 30.11.2023).
18. Майніна М.С. Асоціація Україна-ЄС: політичні загрози та економічні можливості. *Політичне життя*. 2019. № 4. С. 116–122. DOI: <https://doi.org/10.31558/2519-2949.2019.4.16> (дата звернення: 17.12.2023).
19. Ukraine trade statistics. The World Integrated Trade Solution (WITS) URL: <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/UKR> (дата звернення: 30.11.2023).

20. Ukraine trade balance, exports and imports by country and region. The World Integrated Trade Solution (WITS) URL: <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/UKR/Year/LTST/TradeFlow/EXPIMP> (дата звернення: 30.11.2023).
21. Торговельно-економічне співробітництво між Україною та ЄС. Сайт Міністерство економіки України. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=b2d1a895-3aa6-4872-8322-95bf4d4f72b2&tag=TorgovelnoeconomichneSpivrobitnistvoMizhUkrainoiuTas> (дата звернення: 30.11.2023).
22. Бюлетень стану торговельних відносин між Україною та ЄС у 2019 році. Сайт Міністерство економіки України. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=96dede86-ccde-44e5-9e14-863602d24934&title=BiuletенStanuTorgovelnikhVidnosinMizhUkrainoiuTasU2019-Rotsi> (дата звернення: 30.11.2023).
23. Бюлетень стану торговельних відносин між Україною та ЄС у 2021 році. Сайт Міністерство економіки України. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=6b2412a2-219c-4aa9-b4ef-87f9690e520f&title=BiuletенPotochnogoStanuTorgovelnikhVidnosinMizhUkrainoiuTas> (дата звернення: 30.11.2023).
24. Бюлетень стану торговельних відносин між Україною та ЄС у 2022 році. Сайт Міністерство економіки України. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=5db05993-288d-4981-9f26-f0f6efe586e2&title=BiuletенStanuTorgovelnikhVidnosinMizhUkrainoiuTasU2022-Rotsi> (дата звернення: 30.11.2023).
25. Економічна статистика. Державна служба статистики. URL: <http://surl.li/rrkju> (дата звернення: 30.11.2023).
26. Ease of doing business rank. The World Trade Organization URL: <https://data.worldbank.org/indicator/IC.BUS.EASE.XQ> (дата звернення: 30.11.2023).
27. Експрес-випуск «Зовнішня торгівля України товарами у 2022 року». Державна служба статистики України. URL: <https://ukrstat.gov.ua/express/expr2023/02/04.pdf>
28. Інтеграція України до внутрішнього ринку ЄС в умовах війни: Виклики та можливості. Український центр європейської політики Представництво Фонду Конрада Аденауера в Україні. 2023. URL: <http://surl.li/trkku> (дата звернення: 30.11.2023).
29. Мінекономіки: Страхування інвестиційних ризиків для міжнародних та українських інвесторів сприятиме економічному відновленню України. Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/minekonomiky-strakhuvannia-investytsiinykh-ryzykiv-dlia-mizhnarodnykh-ta-ukrainskykh-investoriv-spryiatyme-ekonomichnomu-vidnovlenniu-ukrainy> (дата звернення: 30.11.2023).
30. Закон України про внесення змін до пункту 3 розділу X "Прикінцеві та перехідні положення" Закону України "Про публічні закупівлі" та деяких законів України щодо закупівлі лікарських засобів, медичних виробів та допоміжних засобів до них особою, уповноваженою на здійснення закупівель у сфері охорони здоров'я, та із залученням спеціалізованих організацій, які здійснюють закупівлі від 21.04.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-20#n10> (дата звернення: 30.11.2023).
31. Індекси фізичного обсягу, середніх цін та умов торгівлі у зовнішній торгівлі України товарами. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 30.11.2023).

References

1. Iakoviuk I. V. (2018) Ukraine-EU: realization of the opportunities of the free trade zone. *Strategic priorities*, no. 1.
2. Matiushenko I. Iu. (2018) Problems of implementation of the FTA Agreement between Ukraine and the EU. *Economics and forecasting*, no. 1.
3. Shymanska K. V., Bondarchuk V. V. The effect of the EU-Ukraine Free Trade Agreement on domestic imports and exports. *Economics, Management and Administration*, no. 2(96), pp. 25–30. DOI: [https://doi.org/10.26642/ema-2021-2\(96\)-25-3](https://doi.org/10.26642/ema-2021-2(96)-25-3) (accessed November 30, 2023).
4. Brenzovych K. S., Mashkara-Choknadii V. V. (2020) Dynamics of foreign trade development between Ukraine and the EU within the framework of the free trade area. *Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series "International Economic Relations and the World Economy"*, pp. 14–18.
5. Stepanova I. (2016) Functioning of the free trade area between Ukraine and the EU as a result of intensification of integration processes. *Agrosvit*, no. 1–2. Available at: http://www.agrosvit.info/pdf/1-2_2016/9.pdf (accessed November 30, 2023).
6. Artamonova G. (2019) Ukraine's Foreign Trade with the EU: Opportunities and Challenges. *Journal of European Economics*, vol. 18, no. 3. Available at: <http://jeej.wunu.edu.ua/index.php/ukjee/article/view/1398> (accessed November 30, 2023).
7. Iukhymenko P., Leonenko P. (2014) *International economic integration*. Study guide. Kyiv: Center for Educational Literature.
8. Ricardo D. (1817) *On the Principles of Political Economy and Taxation*. London: John Murray.
9. Mochernyi S. (2019) Economic encyclopedia: In three volumes. Vol. 2. Available at: <https://subject.com.ua/economic/enc/4600.html> (accessed November 30, 2023).
10. Kozak Y., Lukyanenko D., Makohon Y. (2019) *International Economics: Textbook*. Makohon. Kyiv: TsUL.

11. Salvatore D. (2015) *International Economics: Trade and Finance* (11th edition). Hoboken, NJ: Wiley & Sons.
12. Agreement on Partnership and Cooperation between Ukraine and the EU 1994. Verkhovna Rada of Ukraine. Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_012#Text (accessed November 30, 2023).
13. Ukraine and EU technical assistance programs. EU Delegation to Ukraine. Available at: <https://europa.eu/capacity4dev/twinning-ta/ex-and-sigma/wiki/ukraine-and-eu-technical-assistance> (accessed on November 30, 2023).
14. Action Plan "Ukraine - European Union". European Neighborhood Policy. (2005) Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_693#Text (accessed November 30, 2023).
15. Association Agreement. Government portal. Available at: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/evropejska-integraciya/ugoda-pro-asociacyu> (accessed November 30, 2023).
16. On the Appeal of the Verkhovna Rada of Ukraine to the Member States of the European Union and the EU institutions to support the granting of the EU candidate status to Ukraine: Resolution of the Verkhovna Rada of Ukraine of June 19, 20. Resolution of the Verkhovna Rada of Ukraine of 19.06.2022 No. 2298-IX. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2298-20#Text> (accessed November 30, 2023).
17. Ukraine has been granted candidate status for EU membership. Government portal. Available at: <https://www.kmu.gov.ua/news/ukrayina-otrimala-status-kandidata-na-chlenstvo-v-yes> (accessed November 30, 2023).
18. Mainina M. S. (2019) EU-Ukraine Association: Political Threats and Economic Opportunities. *Political life*, no. 4, pp. 116–122. DOI: <https://doi.org/10.31558/2519-2949.2019.4.16> (accessed December 17, 2023).
19. Ukraine trade statistics. The World Integrated Trade Solution (WITS) Available at: <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/UKR> (accessed November 30, 2023).
20. Ukraine trade balance, exports and imports by country and region. The World Integrated Trade Solution (WITS). Available at: <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/UKR/Year/LTST/TradeFlow/EXPIMP> (accessed November 30, 2023).
21. Trade and economic cooperation between Ukraine and the EU. Website of the Ministry of Economy of Ukraine. Available at: <https://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=b2d1a895-3aa6-4872-832295bf4d4f72b2&tag=TorgovelnoekonomichneSpivrobitnitstvoMizhUkrainoiuTas> (accessed November 30, 2023).
22. Bulletin on the state of trade relations between Ukraine and the EU in 2019. Website of the Ministry of Economy of Ukraine. Available at: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=96dede86-ccde-44e5-9e14863602d24934&title=BiuletenuStanuTorgovelnikhVidnosinMizhUkrainoiuTasU2019-Rotsi> (accessed November 30, 2023).
23. Bulletin on the state of trade relations between Ukraine and the EU in 2021. Website of the Ministry of Economy of Ukraine. Available at: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=6b2412a2-219c-4aa9-b4ef-87f9690e520f&title=BiuletenuPotochnogoStanuTorgovelnikhVidnosinMizhUkrainoiuTas> (accessed November 30, 2023).
24. Bulletin on the state of trade relations between Ukraine and the EU in 2022. Website of the Ministry of Economy of Ukraine. Available at: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=5db05993-288d-4981-9f26-f0f6efe586e2&title=BiuletenuStanuTorgovelnikhVidnosinMizhUkrainoiuTasU2022-Rotsi> (accessed November 30, 2023).
25. Economic statistics. State Statistics Service of Ukraine. Available at: <http://surl.li/rrkjy> (accessed November 30, 2023).
26. Ease of doing business rank. The World Trade Organization. Available at: <https://data.worldbank.org/indicator/IC.BUS.EASE.XQ> (accessed November 30, 2023).
27. Express release "Ukraine's foreign trade in goods in 2022". State Statistics Service of Ukraine. Available at: <https://ukrstat.gov.ua/express/expr2023/02/04.pdf>.
28. Ukraine's Integration into the EU Internal Market in the Context of War: Challenges and Opportunities. Ukrainian Center for European Policy, Konrad Adenauer Stiftung in Ukraine. (2023). Available at: <http://surl.li/rrkku> (accessed November 30, 2023).
29. Ministry of Economy: Investment risk insurance for international and Ukrainian investors will contribute to the economic recovery of Ukraine. Government portal. Available at: <https://www.kmu.gov.ua/news/minekonomiky-strakhuvannia-investytsiinykh-ryzykiv-dlia-mizhnarodnykh-ta-ukrainskykh-investoriv-spryiatyme-ekonomichnomu-vidnovlenniu-ukrainy> (accessed November 30, 2023).
30. The Law of Ukraine on Amendments to Clause 3 of Section X "Final and Transitional Provisions" of the Law of Ukraine "On Public Procurement" and Certain Laws of Ukraine on the Procurement of Medicines, Medical Devices and Auxiliary Products by a Person Authorized to Carry Out Procurement in the Healthcare Sector and with the Involvement of Specialized Procurement Organizations of 21.04.2022. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-20#n10> (accessed November 30, 2023).
31. Indices of physical volume, average prices and terms of trade in Ukraine's foreign trade in goods. State Statistics Service of Ukraine. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (accessed November 30, 2023).

Стаття надійшла до редакції 15.02.2024

Liudmyla KhomutenkoCandidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Sumy State University
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9443-4330>**Taisiia Duzha**Higher Education Applicant,
Sumy State University

FUNCTIONING OF THE FREE TRADE AREA BETWEEN UKRAINE AND THE EU: RESULTS AND PROSPECTS

The article analyzes the impact of the free trade area between Ukraine and the European Union on the Ukrainian economy. The author notes that the free trade area has contributed to the growth of trade between Ukraine and the EU, as well as to the diversification of trade relations. However, there are also some challenges that need to be overcome for the effective functioning of the free trade area, in particular, the adaptation of Ukrainian legislation to EU norms, improvement of the quality of Ukrainian products and diversification of the structure of Ukrainian exports. The author outlines the characteristic features and benefits of this type of cooperation. The author analyzes the processes taking place in Ukraine in this area after the establishment of the EU-Ukraine FTA. This article provides readers with an in-depth understanding of the effectiveness and importance of the EU-Ukraine Free Trade Area, taking into account the existing achievements and prospects for further development of this economic partnership. Drawing on insights from trade data and developmental trends, the author articulates future perspectives for collaboration and suggests potential avenues for addressing emerging concerns. This article offers readers a nuanced understanding of the effectiveness and significance of the free trade zone between Ukraine and the EU, taking into account existing achievements and the potential for further development in this economic partnership. The economic literature, CGE modeling exercises and the practical experience of “deep” trade integration suggest a substantial potential for the future EU-Ukraine DCFTA in promoting trade and investments, creating additional welfare and employment, regulatory and institutional harmonization with EU’s *acquis*, and modernizing Ukraine’s economy. While beneficial for both sides, the potential gains (but also potential adjustment costs) are greater for Ukraine as it is the smaller partner with higher initial trade barriers. However, the DCFTA does not include an automatic guarantee of success. Very much depends on the political will and administrative capacity to implement all of its provisions in a timely and accurate manner. This is a serious challenge for Ukraine, which has a mixed record in reforming its economy and state and which is still struggling to fulfil all of its commitments undertaken during the WTO accession process.

Keywords: Ukraine-EU Association, European Union, European integration, exports, free trade area, imports, investment climate, international economic integration, trade and economic relations.